

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

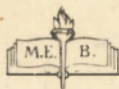
- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Batı Klasikleri

ORGANON II

ÖNERME

Aristoteles

Batı Klasikleri

23

No. 10687

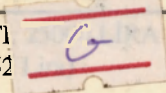
TOPTAN SATIŞ

İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Antalya, Samsun, Elazığ,
Erzurum, Trabzon, Van, Sivas, Burdur ve Zonguldak
Bölge Şeflikleri.

PERAKENDE SATIŞ

Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık yayınları satıcısı kitapçılar.

% 8 KDV DAHİL FİYATI
(23148 Lira + 1852

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI : 1173

BİLİM ve KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ : 301

Batı Klasikleri : 23

Kitabın adı

ORGANON II

Yayın Kodu

96.34.Y.0002.467

ISBN 975.11.0016.X (Tk. No.)

ISBN 975.11.0149.4 (2. Cilt)

Baskı yılı

1996

Baskı adedi

5.000

Dizgi, baskı, cilt

MİLLÎ EĞİTİM BASİMEVİ

*Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
9.12.1994 tarih ve 7966 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 5.000 adet basılmıştır.*

Batı Klasikleri

ORGANON II

Aristo

**Çeviren
HAMDİ RAGİP ATADEMİR**

İstanbul, 1996

ÖNERME

1.

İlkin ismin ve fiilin, sonra inkâr ve tasdikın, önerme ve sözünün ne olduğunu ortaya koymak gerekir.

Sesin çıkardığı sadalar ruh hallerinin işaretleridir. Yazılmış kelimeler, sesin çıkardığı kelimelerin işaretleridir. Yazı her insanda olmadığı gibi konuşulan kelimeler de bir değildir; her ne kadar bu deyimlerin doğru-
dan doğruya işaretleri oldukları ruh halleri herkeste bir ise de; tıpkı bu hellerin, hayalleri oldukları şeylerin aynı oldukları gibi. Bu konu "*Ruh üzerine*" adlı kitabımızda incelen-
di. Çünkü bu ayrı bir bilim kolunu ilgilendirir.

Ruhta kâh doğru ve yanlış ile ilgili olmıyan kavramlar, kâh gerekli olarak doğru veya yanlış olan kavramlar bulunduğu gibi, söz için de bu böyledir. Çünkü doğru ve yanlış, birleştirme ve ayırmada olur.

İsimler ve fiiler, kendilerine hiçbir şey eklenmezse, ne birleştirmesi ne de ayırması olmıyan kavrama benzerler; *insan* ve *ak* gibi.

Çünkü bunlar henüz ne doğru ne de yanlıştır. İşte bunun bir delili: *teke-geyik*'in pekâlâ bir mânası var; ama mutlak olarak veya zamanla ilgili olarak *vardır* veya *yoktur* eklenmedikçe o henüz ne doğru ne de yanlıştır.

2.

İsim, zamanla ilgisi olmaksızın uylaşımlı bir mânası olan ve hiçbir bölümünün, ayrı ayrı alındığı zaman, hiçbir mânası olmıyan bir sadadır. Gerçekte, *kallippos* has adında, *hippos* (at) un kendi kendine bir mânası yoktur; *kalos hippos* (güzel at) deyiminde olduğu gibi. Bununla beraber yalın isimlerde olan, birleşik isimlerde olmaz. Yalın isimlerde, bölümün herhangi bir mânası yoktur. Halbuki birleşik isimlerde ayrı ayrı alınmış olarak kendisinin hiçbir mânası olmamakla beraber bölüm, bütünün mânasına katışır. Sözelimi *Epektrokeles* (Korsan gemisi) de *Keles* (gemi) in kendinden hiçbir mânası yoktur. - Birşey tabiatı gereğince, isim olmayıp da, yalnız işaret olursa, buna *uylaşımlı mâna* deriz; çünkü hayvanların sadaları gibi söz olmamış seslerin bir mânaları olduğu zaman bile o seslerin hiçbirisi yine bir isim olamaz.

[İnsan-olmıyan, bir isim değildir. Gerçekte böyle bir deymi anlatmak için hiçbir ad

yoktur. Çünkü bu ne bir söz, ne de bir inkâr-
dır. Bunun için ancak belirsiz isim olduğu ka-
bul olunabilir. Çünkü o rasgele var olana da,
var olmıyana da aittir.}

Philon'un, Philon'a ve bu türlü başka şe-
killer isim değildir; bunlar bir ismin *halleri*
*ri*dir. Bu hallerin tanımlanması, her bakı-
mdan ismin tanımlanmasının aynıdır. Şu fark-
la ki: *dir, idi, olacaktır*'la birleştirilince on-
lar bir isim için olanın aksine olarak ne doğ-
ru ne de yanlışlar; söz gelimi; *Philon'un-
dır, Philon'un değildir* deyimleri henüz ne doğ-
ru ne de yanlış hiçbir şeyi olmıyan deyimler-
dir.

3.

Fiil, kendi öz anlamına zaman anlamını
ekliyen bir kelimedir. Bölümlerinde hiçbirisi
tek başına hiçbir şey ifade etmez ve daima
başka bir şey hakkında söylenen bir şeyi gös-
terir. Kendi öz anlamında başka, zaman ifa-
de ettiğini söylüyorum. |Söz gelimi: *Sihhat* bir
isimdir. Halbuki *sihhatedir* bir fiildir. Çünkü
fazladan, bu durumun şimdi de devam ettiğ-
ni gösterir. -Bundan başka, fiil daima bir şey
hakkında, söz gelimi, bir konuya ait olan veya
bir konuda bulunan birtakım şeyler hakkın-
da söylenenin işaretidir. |

|*İyi değildir veya fâsta değildir* gibi bir
deyim bir fiil değildir. Kendi öz mânasına za-

man anlamım eklese de ve hep bir konuya ait olsa da bu türlü deyimın adı yoktur. Ona yalnız belirsiz bir fiil denilebilir; çünkü ayrılık gözetmeksizin her hangi bir şeye, varolana da, varolmıyana da tatbik olunabilir.

Aynı şekilde, *o sihhatte idi, o sihhatte olacaktı* deyimleri birer fiil değil, birer fiil "*hali*" dir. Halin fiilinden farkı şudur: fiil kendi mânasına şimdiki zamanın mânasına ekler; hal ise şimdiki zamanı çevreliyen zamanı gösterir. Kendinden ve kendi kendisiyle fiil dediklerimiz gerçekte isimdir, belli bir mânaları vardır. Çünkü onları söyleyen dinliyenin düşüncesini tesbit eder, dinleyici de derhal bu düşüncüyü durdurur. Fakat henüz bir şeyin varolduğunu, veya varolmadığını ifade etmezler. Çünkü *varolmak* veya *varolmamak*'ın nesneye delâlet eden bir anlamı yoktur. Bunları yalnız başlarına kullanmakla yetimsendiğim vakit *varolan* terimi de daha fazla bir şey ifade etmez. Gerçekten, kendi başlarına bu deyimler hiçbir şey değildir. Bunlar kendi öz mânalarına, birleşik nesnelerden ayrı olarak anlaşılması imkânsız olan bir birleşiklik (syntesis) ifade ederler.]

4.

Söz, ayrı ayrı alınan her bir bölümünün bir tasdik veya bir inkâr olarak değil. bir be-

yan olarak bir anlamı olan uyulaşımli bir sadadır. Demek istiyorum ki, söz gelimi, *insan* kelimesinin pekâlâ bir mânası vardır: bununla beraber onun varolduğunu veya varolmadığını anlatmaz. [Ancak ona başka bir şey eklenirse tasdik veya inkâr olacaktır. Bununla beraber *insan* kelimesinin tek bir hecesinin hiçbir mânası yoktur. *Fare* kelimesindeki *re* hecesinin de mânalı olmadığı gibi. Bu, gerçekte, bir sadadan başka bir şey değildir. Her ne kadar, yukarda söylediğimiz gibi, kendi kendine olmasa da, yalnız birleşik kelimelerde hece mânalıdır.

Her sözün her halde tabii alet olarak değil, ama yukarıda dediğimiz gibi, uyulaşımli bir mânası vardır. Bununla beraber her söz de bir deklarativ söz değildir. Fakat ancak kendinde doğruyu veya yanlış bulunduran söz bir deklarativ sözdür. Bu da bütün hallerde olmaz; böylece, [dua bir sözdür; ama ne doğrudur, ne de yanlış. - Sözün öteki çeşitlerini bir yana bırakalım. Onların incelenmesi daha çok, *Retorik* veya *Poetik*'in işidir. Şimdilik burada inceliyeceğimiz önerme dir.]

5.

Deklarativ sözün ilk çeşidi tasdik, ondan sonra gelen de inkârdır. Bütün öteki sözler ancak bağlanmakla bir olurlar.

Her deklarativ söz gerekli olarak bir fiile veya bir fiil haline bağlıdır. Gerçekte, kendisine ne *vardır*, ne *vardı*, ne de *varolacaktır* ve ne de bu türlü bir şey eklenmiyen *insan* kavramı henüz bir deklarativ söz değildir. - Fakat o zaman *hayvan - yürüyen - iki ayaklı* gibi bir deyim neye bir oluyor da, çok olmuyor? Şüphe yok, deyimi bir tek yapacak olan bu kelimelerin birbiri ardınca telâffuz olunması değildir. Ne olursa olsun, bu meselenin çözümü başka bir bilim koluna düşer.

[Deklarativ söz ister tek bir şeyi, ister bölümlerin bağlanmasından hâsıl olan bir şeyi ifade etsin, birdir. Buna karşılık, tek bir nesneyi değil de, bir çokluğu ifade eden, veya bölümleri arasında hiçbir bağ bulunmayan önermeler birleşik önermelerdir. - İsim ve fiile yalın bir beyan diyelim; çünkü ya bir soruyu cevaplandırırken, veya kendiliğinden bir hüküm verirken, bu yolda bir ifadenin bir önerme teşkil ettiği söylenemez.]

[Bu önermelerin bir çeşidi yalındır: söz gelimi, bir şey hakkında bir şey tasdik etmek, veya bir şey hakkında bir şey inkâr etmek gibi. Öteki çeşit önerme de, yalın önermelerden yapılan önermelerdir: söz gelimi, önce birleştirilmiş bir söz de böyledir. - Yahn önerme, zaman ayırımlarına göre bir konuda bir yüklemnin varlık veya yokluğunu ifade eden bir sestir.]

6.

[Tasdik, bir şeyin başka bir şeyle bağlanmasının, beyanıdır. İnkâr, bir şeyin başka bir şeyden ayrılışının beyanıdır.] Bir şeye ait olanı kendine ait değilmiş gibi; kendine ait olmayı kendine aitmiş gibi; kendine ait olanı kendine ait gibi; kendine ait olmayı kendine ait değilmiş gibi tasdik etmek mümkün olduğundan, ve içinde bulunulan zamanın dışında kalan zamanlara göre de aynı şey yapılabildiğinden, tasdik olunan her şeyi inkâr etmek, inkâr olunan her şeyi tasdik etmek mümkün olacaktır. Bunun sonucu olarak her tasdikin karşı olan bir inkârı, her inkârın da bir karşı tasdiki bulunduğu apaçıktır. -[Bir tasdikin ve bir inkârın karşı - olmalarını çelişme diye adlandıralım.] Karşı (opposé) dan da aynı bir konunun aynı bir yüklemine beyan eden, fakat sofistlerin kurnazlıklarına karşı koymak üzere bizim ilâve ettiğimiz başka açıklamalara dokunmaksızın sadece hominim olmayacak bir önerme anlarım.

7.

Bütüncül (l'universel) ve tekil (le singulier) şeyler bulunduğundan, tabiatı birçok konular hakkında tasdik edilmiş olana bütüncül; böyle olmayana da tekil derim. [Söz gelimi, *insan*, bütüncül; *Kallias* tekil bir terim-

dir. Gerekli olarak filân şeyin bir şeye ait olduğu veya olmadığı önermesi arasına bir bütüncüle, arasına da bir tekciyle uygun gelecektir.]

Bir bütüncül hakkında bir yandan bir şeyin kendisine ait olduğu, bir yandan da ona ait olmadığı bütün olarak söylenirse, zıd önermeler elde edilir. Bir bütüncülü bütün olarak beyan etmekten, söz gelimi, *her insan aktır, hiçbir insan ak değildir* gibi birtakım önermeler teşkil etmeyi kastederim. - Fakat tamamiyle bütüncüle taalûk etmekle beraber, bütün olarak söylenmemişlerse, ifade olunan şeyler arasına zıd olsalar da, bunlar zıd önermeler değildirlerdir. Birtakım bütüncül olanlara taalûk edip de bütüncül olarak beyan edilmemiş olan önermelerin örnekleri işte şunlardır: *İnsan aktır, insan ak değildir. İnsan pekâlâ bir bütüncüldür. Fakat önerme bütün olarak alınmamıştır. Çünkü bütün terimi bütüncülü ifade etmeyip yalnız bütüncül olan konunun bütün olarak alındığını ifade eder. Fakat bütüncül olan yükleme, bütüncül yüklenirse önerme doğru olmayacaktır. Çünkü bütüncül olanın bütüncül yükleme yüklendiği hiçbir tasdik doğru olamaz: Bütün insanlar, bütün hayvanlardır* önermesi gibi. Çelişme adını verdiğim karşı-olum bütün olarak alınan bütüncül bir konuyu ifade eden bir tasdikın, bütün olarak alınmamış olan aynı konuyu ifade eden bir inkâra karşı - olmasıdır.]

Söz gelimi :

— *Her insan aktır. - Bütün insanlar ak değildir.*

— *Hiçbir insan ak değildir. - Bazı insanlar aktır.*

Zıdlık karşı - olumu, bütüncül bir konunun tasdikının bütüncül bir konunun inkârına karşı olmasıdır. Söz gelimi :

— *Her insan aktır. - Hiçbir insan ak değildir.*

Her insan âdildir. - Hiçbir insan âdil değildir.

Görülüyor ki bu sonuncu önermeler aynı zamanda doğru olamazlar. Halbuki zıdları, aynı konu için arasına aynı zamanda doğru olabilirler. Söz gelimi :

Bazı insanlar ak değildir, bazı insanlar aktır gibi.

Bütüncüle taallûk eden ve bütün olarak alınan her çelişiklik hakkında biri böylece gerekli olarak doğru, öteki gerekli olarak yanlıştır. Tekcil olana taallûk edenlerde de hal böyledir. Söz gelimi: *Sokrates aktır, Sokrates ak değildir* gibi. Fakat birtakım bütüncül olanlara taallûk etmekle bütün olarak alınmamış olan önermeler için daima birinin doğru, ötekinin yanlış olduğu söylenemez; gerçekte

insanın hem ak olduğunu, hem ak olmadığını; hem güzel olduğunu, hem de güzel olmadığını söylemek doğrudur. [Çünkü insan çirkinse, güzel değildir; bir şey oluyorsa, henüz bu şey değildir. İlk bakışta, düşünülebilir ki *insan ak değildir* önermesinin aynı zamanda hiçbir insan ak değildir, mânasına gelir görünmesinden ötürü burada bir saçmalık vardır. Bununla beraber bu önermeler ne aynı şeyi ifade ederler, ne de aynı zamanda gerekli olarak doğru ve yanlış değildirler.

Yine apaçıktır ki tek bir tasdika tek bir inkâr tekabül eder. Çünkü inkârın tasdik tarafından açıkça tasdik olunan yüklem kendisini inkâr etmesi, ve konu tekil olsun, bütüncül olsun, bütüncül ise bütüncül olarak veya bütüncül olmıyarak ele alınsın, -bu konuya taallûk etmesi gerekir. Söz gelimi: *Sokrates aktır. Sokrates ak değildir* dediğim gibi. Fakat yüklem başka bir yüklemse veya bu yüklem aynı kalarak konu başka bir konu ise o zaman karşı inkârın karşısında değil, büsbütün başka bir inkârın karşısında bulunulacaktır. *Her insan aktır*'ın zıddı *bazı insanlar ak değildir*; *Bazı insanlar aktır*'ın zıddı *hiçbir insan ak değildir*; *insan akdır*'ın zıddı da *insan ak değil* dir olur.

Böylece şimdi tek bir tasdika tek bir inkârın çelişik olarak karşı olduğunu ve bu öner-

melerin hangi önermeler olduğunu gösterdik. Zıdlarm büsbütün başka önermeler olduğunu ilâve ettik. Ve bu önermelerin hangileri olduğunu açıkladık. Son olarak iki çelişik önermeden daima birinin doğru, ötekinin yanlış olmadığını ortaya koyduk; bunlardan birinin doğruluğunun ötekinin yanlışlığını niçin ve ne zaman gerektirdiğini söyledik.]

8.

Konu bütüncül olsun ve bütüncül olarak alınsın, veya böyle olmasın, bir tek konunun bir tek yüklemine ifade eden tasdik veya inkâr bir tektir. Söz gelimi: *her insan aktır, bazı insanlar ak değildir; insan aktır, insan ak değildir; hiçbir insan ak değildir; bazı insan-aktır* gibi. Şu şartla ki *ak* kelimesinin tek bir mânası olsun.

Buna karşılık, tek bir isim, gerçekten tek bir şey teşkil eden iki şeye tatbik olunursa, tasdik bir tek değildir; inkâr da bir tek değildir. Söz gelimi: *elbise* kelimesinin hem *at*, hem de *insan* anlamına geldiği ileri sürülürse, *elbise* aktır önermesi tek bir tasdik olmayacaktır. Üstelik, bir tek karşı inkâr da olmayacaktır. Gerçekte, bu önerme hiçbir suretle *insan ve at aktırlar* önermesinden farklı değildir. Bu önerme de şu iki: *at aktır* ve *insan aktır* önermelerinden farklı değildir. Öyleyse bu son iki önerme birçok şeyleri ifade ettiği-

ne, yani karışık olduğuna göre, apaçıktır ki ilk önerme de ya birçok şeyleri ifade eder, veya hiçbir şey ifade etmez. Çünkü *insan - at* diye bir şey yoktur. Bundan bu önerme çeşitleri için de iki çelişik önermeden birinin gerekli olarak doğru, ötekinin de yanlış olmadıkları sonucu çıkar.

9.

Şimdi veya geçmişte varolan şeylere taallûk eden tasdik veya inkâr gerekli olarak doğru veya yanlıştır. Bütüncüllere taallûk eden ve bütüncül olarak alınan (çelişik) önermelerden de daima biri doğru öteki yanlıştır; söylediğimiz gibi, tekil konular için de bu böyledir. Buna karşılık, bütüncül olanlara taallûk edip de bütüncül olarak alınmamış olan önermelerin sözü edilirse, bu gereklilik yoktur; bu nokta üzerinde de düşündüklerimizi anlattık.

Fakat tekicilere taallûk eden olacaklar için aynı şey söylenemez. Gerçekte, her tasdik veya inkâr doğru veya yanlış ise, yine gerekli olarak, her şey vardır veya yoktur. Bunun sonucu olarak bir kimse filân şeyin olacağını, bir başkası da bu aynı şeyin olmayacağını tasdik ederse, şüphe yok, bunlardan birinin doğruyu söylemesi gerekmektedir. Çünkü her tas-

dik veya her inkâr doğru veya yanlıştır. (Tasdik ve inkâr, gerçekte, bu türlü hallerde ayn. zamanda doğru olamazlar.) Çünkü *ak vardır* veya *ak yoktur* demek doğru ise gerekli olarak, *ak vardır* veya *ak yoktur*. Ve karşılıklı olarak, *ak varsa* veya *ak yoksa* onu tasdik etmek veya inkâr etmek de doğru idi; *ak yoksa* yanlışa düşülür; yanlışa düşülürse, *ak yoktur*. Bundan tasdik veya inkârın gerekli olarak doğru veya yanlış olduğu sonucu çıkar.

[Bu böyle olunca, ister tesadüfün etkisiyle, ister belirsiz bir tarzda, gelecekte gelişigüzel varolabilen veya yokolabilen hiçbir şey ne vardır, ne de olur; amma hiçbir belirsizlik olmaksızın gereklilikten doğar. Gerçekte, ya tasdik eden, yahut inkâr eden doğruyu söyler. Aksi halde bir olgu, gelişigüzel olabilir veya olmyabilirdi. Çünkü belirsizlik şimdi veya gelecekte şu veya bu şekilde davranmaya karşı ilgisizlikten başka bir şey değildir.]

Bundan başka, bir şey şu anda *ak* ise, onun *ak* olacağını önceden tasdik etmek doğru olurdu. Öyle ki her hangi bir olgu hakkında olduğunu veya olacağını söylemek daima doğru idi. Fakat bir şeyin varolduğunu veya varolacağını söylemek daima doğru olsaydı onun varolmaması veya olmıyacağı mümkün değildir. Öyleyse olmamazlık edemiyen bir şeyin olmaması imkânsızdır. Olmaması

imkânsız olan da gerekli olarak, olur. [Böylece bundan bütün olacakların gerekli olarak, oldukları sonucu çıkar. Bunun sonucu olarak da, belirsiz bir tarzda veya tesadüfün etkisiyle hiçbir şey olmaz; çünkü tesadüfün olduğu yerde gereklilik yoktur.].

Ne tasdikin, ne de inkârın doğru olmadıklarını ileri sürmek de mümkün değildir. Söz gelimi: [filân olgu ne gerçekleşecek, ne de gerçekleşemeyecektir denemez. İlkin, bunun sonucu şudur ki tasdik yanlış idiye tasdik doğru olmazdı, bu defa da inkâr yanlış idiye tasdik doğru olmayabilirdi. Sonra: bir şeyin hem ak, hem büyük olduğu doğru ise, bu iki niteliğin ikisinin birden ona ait olmaları gerekir; bu niteliklerin ona yarın ait olacaklarını tasdik etmek doğru ise, onlar da yarın gerçekte ona ait olacaklardır. [Fakat bir olgu hakkında, yarın kendisinin ne gerçekleşeceğinin, ne de gerçekleşemeyeceğinin söylenemeyeceği kabul olunursa belirsizliğin kendisi ortadan kalkacaktır. Misal olarak bir deniz savaşı alınırsa, deniz savaşının ne olacağının, ne de olmayacağının söylenmemesi gerekir.].

Şu halde ister bütüncül olanlara taallûk eden ve bütün olarak alınan önermelerin, ister tekil olana taallûk eden önermelerin sözü edilsin, her tasdik ve her inkâr için, gerekli olarak, zıdlardan birinin doğru ötekinin yanlış olduğu, ve oluşta hiçbir belirsizlik bulun-

madığı; fakat aksine olarak bütün şeylerin gerekliliğin etkisiyle varoldukları ve olmak üzere bulundukları kabul edilirse işte bu ve buna benzer daha birçok saçmalıklara düşülür. Bu düşünce gereğince, şu işi yaparsak şöyle olacak; şu işi yapmazsak şöyle olmayacak diye ne fikir yürütmeye, ne de emek vermeye artık hacet kalmıyacaktır. Gerçekte, hiçbir şey bir adamı on bin yıl sonrası için şöyle olacaktır, bir başkasını da şöyle olmayacaktır demekten alıkoymaz; öyleki gerekli olarak olacak olan, hangisi olursa olsun, bu iki sözden o anda doğru bulunanıdır. Üstelik, gerçekte, bir tasdik veya inkâr yapmanın veya yapmanın pek önemi yok. [O halde açıktır ki gerçeklik, filân veya falanın tasdik veya inkârına rağmen, ne ise odur. Çünkü olguları gerçekleştirecek veya gerçekleştirmeyecek olan, on bin yıl önce veya başka bir zamanda, tasdik veya inkâr edilmiş olmaları değildir. Öyle ki nesneler, çelişik önermelerin biri hakikate uygun olacak şekilde bulunsalardı, o önermenin her zaman gerçekleşmesi gerekli olurdu; hem olguların hepsi her zaman gerekli olarak vâki olacak şekilde cereyan ederlerdi. Çünkü varolacağı doğru olarak söylenen bir şey gerçekleşememezlik edemez. Vâki olan bir şeyin gerçekleşeceğini söylemek her zaman doğru idi.]

Fakat bu sonuçlar kabul olunamazlarsa, gerçekte, biz görüyoruz ki, olacak şeylerin ilkesi düşüncede ve iştendir, ve umumi olarak daima fiil halinde varolmıyan nesnelerin gelişigüzel varolmak veya olmamak imkânını hazırlarlar. Bu nesneler varoldukları kadar varolmıyabilirler de; bunun sonucu olarak vâki olabilirler de, olmıyabilirler de. Gözlerimiz önünde bu türlü birçok haller var. Söz gelimi: şu elbise ikiye kesilebilir, bununla beraber kesilmiyebilir de; ama daha önce yıpranabilir. Bunun gibi, kesilmemiş de olabilir. Çünkü onun kesilmemezi imkânı olmasaydı artık önceden de yıpranıp eskimiş olmıyacaktı. Bunun için kendisine bu türlü bir imkân isnat olunan başka her olgu için de bu tıpkı böyledir. Bunun sonucu olarak diyorum ki bütün nesnelerin varolmaları veya vâki olmaları gerekliliğin sonucu değildir. Olurda, bir kısmı bir belirsizliğin sonucudur; o zaman da, tasdik veya inkâr birbirinden ne daha doğru ne de daha yanlış olur. Bir kısmında da, ağır basan bu değil de öbürü olabilse de, belli bir yönde temayül daha kuvvvetli ve daha duraklı olur.

★ L Varolanın varolduğu zaman olması, varolmayanın varolmadığı zaman olmaması, işte gerçekten gerekli olan budur. Fakat bu demek değildir ki olan her şeyin gerekli olarak varolması, ve olmıyan her şeyin de gerekli olarak varolmaması gerekir. Çünkü her varlığın

varolduğu zaman gerekli olarak varolduğunu söylemekle mutlak surette gerekli olarak varolduğunu söylemek aynı şey değildir. Varolmayan her şey için de bu böyledir! - Çelişik önermelere uygun gelen ayırtta aynıdır. Her şey gerekli olarak vardır veya yoktur; olacaktır veya olmayacaktır. Bununla beraber bu almaslar ayrı ayrı göz önünde tutulursa ikisinden hangisinin gerekli olduğu söylene-
mez. Bir örnek alıyorum: gerekli olarak yarın bir deniz savaşı olacaktır, veya olmayacaktır; ama yarın bir deniz savaşı olması gerekli değildir: olmamasının da gerekli olmadığı gibi. Fakat yarın deniz savaşının olması veya olmaması: işte gerekli olan budur. Önermeler nesnelerin kendilerine uydukları kadar doğru olduklarından bundan şu çıkmaktadır: bu nesneler belirsiz bir halde iseler ve güç haline zıd iseler, bunlara karşılık olan çelişik önermeler için de bunun böyle olması gerekir. Her zaman varolmayan veya her zaman yokolmayan varlıklar için de olup biten tamamiyle budur. Gerekli olarak o zaman iki çelişik önermeden birinin doğru, öbürünün yanlış olması gerekir fakat gerekli olarak ne o, ne de öbürüdür. Gerçekte, birinden biridir; ve her ne kadar biri öbüründen daha doğru olsa da, henüz doğru veya yanlış değildir. Bunun sonucu olarak tasdik ve inkâr gibi birbirine zıd olan iki önermeden birinin doğru, ötekinin yanlış olması, şüphe yok, gerekli değildir. Gerçekte,

henüz varolmamakla, yalnız varolmak veya olmamak gücünde olan nesnelerin hali varolan nesnelerin haline benzemez; bu bizim şimdi açıkladığımız gibidir. }

10.

Tasdik, bir şeyin ister bir isim olan, ister bir ismi olmıyan her hangi bir şeye taallûkunu ifade eder. Fakat tasdikte yüklenilen şeyin bir tek olması, kendinin yüklenildiği konunun da bir tek olması gerekir. (Daha yukarıda *isim*'den ve *isimolmıyan*'dan ne anladığımı açıkladım. Gerçekte, *insan-olmıyan* teriminin artık olarak bir isim olmayıp belirsiz bir isim olduğunu söyledim. Çünkü bir bakıma belirsizin de ifade ettiği bir tek şeydir. Bunun gibi *sihhatte değildir* deyimi artık olarak bir fiil olmayıp belirsiz bir fiildir.) Bunun sonucu olarak, her tasdik ve her inkâr ister artık olarak bir isim ve bir fiilden, ister belirsiz bir isim ve fiilden vücut bulur. }

Fiilsiz ne tasdik, ne de inkâr olur. Çünkü şu *dir* veya *olacak* veya *idi* veya *olmaktadır* veya bu türlü başka deyimler bizim koyduğumuz tanım gereğince birtakım fiillerdir, çünkü onlar kendi öz anlamlarına zaman anlamını eklerler.

Bundan, ilk tasdik ve ilk inkârın, söz gelimi, *insan vardır*, *insan yoktur* olduğu sonucu çıkar. Bunun ardısıra, *insan-olmıyan var-*

dır, insan-olmıyan yoktur gelir. Sonra sırasıyla: *her insan vardır, her insan yoktur, her insan-olmıyan vardır, her İnsan-olmıyan yoktur* önermeleri gelir. Halin dışında kalan bütün zamanlar için de aynı muhakeme yürütülür.

Vardır (dir) fiili üçüncü terim olarak fazladan yükletildiğinde, karşı önermelerin sayısı o zaman iki misli olur. Söz gelimi: *insan âdildir* önermesinde *dir fiili* (buna ister isim, ister fiil densin) tasdikın üçüncü unsurunu teşkil eder. İşte bu sebeple, burada dört önerme olacaktır. Bunlardan ikisi ardardınca sıralanışlarına göre tasdik ve inkâra nispetle bir takım yoksunluklar olarak bulunacaklardır. Fakat öbür ikisi için bu böyle olmayacaktır.

Demek istiyorum ki *dir* fiili hem *âdil* terimine, hem *âdil-olmıyan* terimine eklenmiştir. Olumsuz önermeler için de bu böyledir. Şu halde önermeler dört tane olacaktır.

Açıklamamızın anlaşılması, aşağıdaki tablo ile kolaylaşmış olacaktır:

(I)	
(A)	(B)
	(A) nin inkârı :
<i>İnsan âdildir.</i>	<i>insan âdil değildir.</i>
(D)	(G)
(G) nin inkârı:	
<i>İnsan âdil-olmıyan değildir.</i>	<i>İnsan âdil-olmıyandır.</i>

Bu çeşitli hallerde görüldüğü üzere, *dir* ve *değildir*, *âdil'e* ve *âdil-olmıyan'a* eklenecektir. Öyleyse bu önermelerin sıralandıkları düzen *Analitikler* imizde gösterdiğimiz gibi, bu düzendir.

İsmi tasdikı bütüncül olarak yapılmışsa aynı yoldan yürünür:

(II)

(A')

(B')

(A') nın' inkârı :

Her insan âdildir. Bazı insan âdil değildir.

(D')

(G')

Bazı insan âdil-olmıyan değildir.

Her insan âdil-olmıyandır.

Bununla beraber tablomuzdaki karşı önermeler öncekiler gibi diyagonal olarak aynı zamanda doğru olamazlar. Bun yalnız bazı hallerde mümkün olur.

Öyleyse iki çift karşı önerme işte şunlardır; ama başka iki çift önerme daha var. Bu hal, bir terim, bir çeşit konu olarak ele alınan İnsan-olmıyan'a eklendiği zaman vâki olur.

(III)

(A'')

(B'')

İnsan-olmıyan âdildir.

İnsan-olmıyan âdil değildir.

(D'')

(G'')

İnsan-olmıyan âdil-olmıyan değildir.

İnsan-olmıyan âdil-olmıyandır.

Fakat karşı önermelerin sayısı bundan fazla olamayacaktır. Yalnız konu olarak aldıkları *insan-olmıyan* olduğundan ötürü bunlar tamamiyle öncekilerden farklı kalacaklardır.

Dir fiilinin giremiyeceği önermelerde, *sih-hatte olur, geziniyor* denildiğinde olduğu gibi, bu tarzda yerleştirilmiş olan fiil, tatbik olunan *dir* fiili imiş gibi aynı sonucu verir. Söz gelimi: *her insan sihhatte olur, her insan sihhatte olmaz: her insan-olmıyan sihhatte olur, her insan-olmıyan sihhatte olmaz.* - Gerçekte, *olmıyan her insan* dememelidir. Olumsuzluk ifade eden *olmıyan* insana eklenmelidir. Çünkü *her* terimi konunun bütüncül olduğunu değil, onun bütüncül olarak alındığını gösterir. Bu, açıkça *insan sihhatte olur, insan sihhatte olmaz, insan-olmıyan sihhatte olur, insan-olmıyan sihhatte olmaz* gibi önermelerde vâki olandan çıkar. Bu önermeler bundan öncekilerden ancak bütüncül olarak alınmamalarından ötürü farklıdır. Bunun sonucu olarak, *her* ve *hiçbir* terimleri ismin tasdik veya inkârının bütüncül olarak alındığından başka hiçbir şey ifade etmez. Önermenin öteki bölümleri aynı kalmakla yapılacak ekleme de aynı kalmak zorundadır. *Her hayvan âdildir*, önermesine zıd olan inkâr: *hiçbir hayvan âdil değildir* olduğundan bu iki önermenin asla aynı zamanda aynı konuya nispetle her ikisinin birden doğru olmayacakları açıktır. Buna kar-

şılık, karşılıklı arasına aynı zamanda doğru olacaklardır. Söz gelimi: *bazı hayvanlar âdil değildir, bazı hayvanlar âdildir.*

Şimdi de bu önermelerin nasıl ardıardınca geldiklerini görelim. *Her insan âdil-olmıyandır* önermesinden sonra *hiçbir insan âdil değildir* önermesi gelir; *bazı insan âdildir* önermesinin zıddı yani *bazı insan âdil-olmıyandır* gelir. Çünkü âdil bir insanın bulunması gerekli olarak bundan çıkar.)*

Gene açıkça görülüyor ki tekil konulu önermeler hakkında ortaya atılan ilgili meseleye, doğru olumsuz bir önerme karşılık verirse, olumlu bir önerme de doğru olur. Söz gelimi: *Sokrates bilge midir?* (demek doğru olursa) - *Hayır, Sokrates bilge- olmıyandır*'da denilebilir. - Buna karşılık, bütüncül konular için de bu türlü hiçbir önerme doğru değildir; daha doğrusu, doğru olan olumsuz bir önermedir. Söz gelimi: *her insan bilge midir?* (demek doğru ise) - *Hayır, öyleyse her insan bilge- olmıyandır (olumlu önermesi) yanlıştır.* Halbuki *öyleyse bazı insan bilge değildir* olumsuz önermesi doğrudur. Bu sonuncu karşıdır; bundan önceki zıddır.)

İnsan-olmıyan, veya âdil-olmıyan gibi belirsiz isimli veya fiilli deyimler, isimsiz ve fiilsiz birtakım inkârlar gibi telakki edilebileceklerdir. Hakikatte ise, öyle değildir. Gerçek-

te, daima inkâr gerekli olarak doğru veya yanlış; öyleyse kendine başka bir şey eklenmesizin *insan-olmıyan* demekle yetimsemek, *insan* dan daha fazla bir şey dememektir. Hattâ hakikat veya yanlış içinde daha az bulunmaktır.

Her insan-olmıyan âdildir önermesi mâna yönünden önce geçen önermelerden hiçbirinin aynı değildir; zıddı olan: *bazı insan-olmıyan âdil değildir* önermesi de böyledir. Buna karşılık, *her insan-olmıyan âdil-olmıyandır* önermesi, *hiçbir insan-olmıyan âdil değildir* önermesinin aynını ifade eder.

Konunun ve fiilin yer değiştirmesi, önermenin mânasında hiçbir değişiklik gerektirmez. Böylece *insan aktır; aktır insan*. Gerçekte bu böyle olmasaydı, aynı bir tasdik için birçok inkârlar olacaktı. Fakat bir tek inkârın bir tek tasdika karşılık olduğu yukarda ispat olunmuştu. Gerçekte *insan aktır* önermesinin inkârı *insan ak değildir* önermesidir ve *aktır insan* önermesi *insan aktır* önermesindeki aynı mânayı taşımasaydı, onun inkârı ister: *ak değildir insan-olmıyan*; ister: *ak değildir insan* olacaktır. Fakat birincisi *aktır insan-olmıyan* önermesinin inkârı; ikincisi de *insan aktır* önermesinin inkârıdır. Böylece, bir tek önerme için iki çelişik önerme olurdu. Öyleyse isim ve fiilin yer değiştirmesinin tasdik ve inkârın anlamına tesir etmediği apaçıktır.

11

Birçok kelimelerle ifade edilmiş olan şey, gerçekte, tek bir şey olmadan birçok konuların tek bir yüklemine, veya bir tek konunun birçok yüklemelerini tasdik veya inkâr etmek, işte bu ne bir tek tasdik, ne de bir tek inkârdır. Tek bir isim ile gösterilmiş olmakla beraber gene terkiplerinde gerçek bir birliği haiz olmıyan şeylere *bir* demiyorum. Söz gelimi: *insan*, şüphe yok, *hayvan*, *iki ayaklı* ve *medeni* dir. Fakat o bu bölümlerden teşekkür eden bir *birlik* olan bir şeydir de. Buna karşılık, *ak'tan*, *insan* dan ve *gezinmek'ten* de bir şey yapılmaz. Bunun sonucu olarak, konu olarak alınan bu üç terimden tek bir yüklem tasdik olunursa, gerçekten tasdikın birliği değil, fakat gerçekte, tasdikler pek çok olmakla, artık olarak lafzî bir birlik olacaktır. Bunun gibi, tek bir konunun, yüklem olarak bu üç terimi tasdik olunursa gene de tasdikın birliği olmyacaktır. Fakat bu tasdikler gene birçok olacaktır.

Öyleyse diyalektik sorgu, ister önermenin kendine, ister çelişikliğin iki unsurundan birine bir karşılık istemekse, önermenin kendisi bir çelişikliğin unsuru olmakla, verilecek karşılık, tek bir önerme olmyacaktır. Çünkü gerçekte sorgunun kendisi de, karşılık doğru da olsa, birlikten mahrumdur. Bunlar üzerine söyleyeceklerimi *Topikler'de* söyledim.

Aynı zamanda bir nesnenin tabiatına taallûk eden bir sorunun diyalektik bir soru olmadığı açıktır. Çünkü sorgu çelişikliğinin her iki unsurundan birini seçmeksizin, beyan etmekte serbes bırakmak zorundadır. Gerçekten lâzım olan ilkin nesneyi tanımlamak, sonra da söz gelimi, insan'ın tanımının bu olup olmadığını sormaktır.

Arasıra yüklem, hepsi bir yüklem teşkil etmek üzere birleşen ayrı ayrı yüklemle rin bir terkididir. Arasıra, bunun aksine olarak, bu imkânsızdır. Bu fark neden ileri geliyor? İnsan hakkında gerçekten ayrı ayrı, hem hayvan olduğunu, hem de insan olduğunu söylemek, veya bu taayyünleri bir tek olarak birleştirmek de doğrudur. Bunun gibi, *insan* ve *ak* birleşebilen yüklemlerdir. Buna karşılık, *kunduracı* ve *iyi'nin* sözü edilirse, *iyi kunduracı* denemez. Gerçekte, ayrı ayrı alınan her yüklem in doğruluğunun birleşik yüklem in doğruluğunu gerektirdiğini kabul etmek bir sürü saçmalıklara sürükleyecektir. Söz gelimi : *insan* hakkında insanı ve *ak'ı*; bunun sonucu olarak da, bütün yüklemi tasdik etmek doğrudur. Sırası gelince ona *ak* yüklenirse orada *ak* ile beraber bütün yüklem bulunacaktır. Bu ise, *insan-ak-ak'ı* yüklem olarak verecektir. Ve böylece bu sonsuz sürüp gidecektir. *Çalgıcı*, *ak* ve *gezinen* için de böyledir. Bu yüklem lerin terkipleri çoğaltılabilecektir. Bunun

gibi, (diye biliriz ki) *Sokrates*, *Sokrates* ve *insan* ise o, aynı zamanda *Sokrates - insan*'dır da; veya *Sokrates*, *insan* ve *iki ayaklı* ise o aynı zamanda *insan-iki ayaklı*dır da. Bunun sonucu olarak, mutlak bir tarzda yüklem birleşmelerinin daima mümkün olduğunu tasdik etmek, şüphe yok, birçok saçmalıklara düşmektir. Şimdi burada konulması uygun olan ilke nedir, onu söyleyelim.

Kendileri hakkında bir şey tasdik oluna-bilen yüklem ve terimler arasında ister aynı bir konuya, ister birbirlerine ilinti olarak yüklenenlerin hepsi bir birlik kuramayacaklardır. Söz gelimi, *insan ak ve çalgıcıdır* önermesini alalım: *ak ve çalgıcı* tek bir şey teşkil edemezler. Çünkü her ikisi de aynı konuya ancak ilinti olarak aittir. Hattâ *ak çalgıcıdır* demek doğru olsaydı bile *çalgıcı* ve *ak* terimleri gene tek bir şey teşkil edemeyeceklerdi. Çünkü ilinti olarak *çalgıcı* aktır. Öyleki *ak ve çalgıcı* terimleri tek bir şey teşkil etmek üzere birleşmeyeceklerdir. [Bunun içindir ki mutlak olarak *iyi-kunduracı* denemez. Halbuki *hayvan-iki ayaklı* denilebilir. Çünkü bu son halde yükleme, ilinti olarak yapılmamıştır. Bunun gibi, birbiri içinde bulunan yüklem için de bu mümkün değildir. Böylece ne *ak* birçok defalar birleştirilebilir, ne de *insana insan-hayvan* veya *insan iki ayaklı* denilebilir. Çünkü *hayvan* ve *iki ayaklı*, *insan* içinde vardır.]

Buna karşılık, bir hususi şey hakkında tasdiki doğru olan şey, mutlak mânada da doğru olabilir. Söz gelimi: belli filân insan için insan olduğu, veya ak insan için ak insan olduğu söylenebilir. Bununla beraber bu her zaman mümkün olamaz; söz gelimi, eklenen terim içinde çelişiklik bulunan karşı bir şey varsa, ancak o zaman mümkün olur. Böylece ölmüş bir adamın insan olduğunu söylemek doğru değildir, hattâ yanlışdır bile. Fakat eklenen terim içinde buna benzer şey yoksa yükleme muteberdir. Bir çelişiklik, terim içinde bulunduğça yüklemeyi her zaman yanlış kıldığı halde, bulunmadıkça yüklemeyi her zaman doğru kılmaz: bu böyle değil mi? [*Homeros filân şeydir*, söz gelimi, şairdir sözünü alalım: bundan Homeros'un varolduğu çıkar mı, çıkmaz mı? Çünkü *dir fiili Homeros hakkında* ancak ilinti olarak tasdik edilmiştir; *Dir'in* tasdiki ancak Homeros'un şair olduğunu anlatır; hiç de mutlak mânada onun varolduğunu ifade etmez. ¹²]

[İsimlerin yerine tanımları konulduğu ve yükleme ilinti olarak değil, öze göre yapıldığı vakit kendilerinde hiçbir çelişiklik bulunmayan bu yüklemelerde ancak, mutlak olarak tekil bir konunun bir yüklemine tasdik etmek hakkına sahibolunacaktır. Varolmıyana gelince: o, sanının konusu olduğundan ona *vardır* demek doğru olmaz. Nitekim onun hakkındaki sanı, onun varolduğu değil, yok olduğudur.

12.

◀ Bu ayırtlar yapıldıktan sonra, mümkün ve mümkün-olmıyanı, olağanı ve olağan-olmıyanı, imkânsızı ve gerekliyi ifade eden tasdik ve inkârların kendi aralarında ne yolda bulunduklarını incelemek gerekir. Gerçekte, mesela bazı güçlükler arz eder.

Birleşik deyimler arasında, kendi aralarında çelişik olarak karşılaşanların *dir* veya *değildir* fiiliyle birbirine karşılık teşkil edenler olduğunu kabul ediyoruz. Söz gelimi *insan vardır*'ın inkârı *insan-olmıyan vardır değil*, *insan yoktur*'dur; *insan aktır*'ın inkârı *insan ak-olmıyandır değil*, *insan ak değildir*'dir. Gerçekte tasdik veya inkâr her hangi bir konu için doğru olduğundan bundan, *odun*, *ak-olmıyan insandır* denilebileceği sonucu çıkacaktır.

Bu böyle ise, *dir* (vardır) fiilin eklenmediği önermelerde de hal böyle olacaktır. Yerini alan fiil, o zaman aynı işi görecektir. Böylece *insan geziyor*'un inkârı *insan-olmıyan geziyor değil*, *insan gezmiyor* olacaktır. Gerçekte, *insan geziyor* demekle *insan gezinicidir* demek arasında hiçbir fark olmayacaktır.

Bunun sonucu olarak, bütün hallerde bu böyle olursa, *bunun olması mümkündür*'ün inkârı *bunun olmaması mümkündür* olup, *bunun olması mümkün değildir* olmayacaktır. Fakat pekâlâ, aynı bir şey fark gözetmeksizin

varolabilir veya olmayabilir gibi geliyor: kesilebilen, gezinebilen her şey kesilmeye veya gezinmiyebilir. Bunun sebebi güç halinde böyle olan her şeyin iş halinde de her zaman böyle olmadığıdır. Öyleki inkâr ona da ait olacaktır. Çünkü gezmek gücü olan her şey gezmiyebilir de; görmek gücü olan her şey görmiyebilir de. Bununla beraber karşı önermelerin aynı konu için doğru olmaları imkânsızdır. *Bunun varolması mümkündür*'ün inkârı *bunun varolmaması mümkündür* olmaz. Gerçekten, dediğimizden ya aynı konu hakkında aynı yüklem hem tasdik, hem de inkâr olunamayacağı, veya olumlu veya olumsuz önermeleri teşkil etmeye yarıyan *dır* (vardır) veya *değildir* (yoktur) fiillerinin eklenmesi olmadığı sonucu çıkar. Öyleyse sonucun kabul olunamayacağı gerçekse, seçilmesi gereken ikincisidir.

Böylece, *bunun varolması mümkündür* önermesinin inkârı *bunun varolması mümkün değildir* olur. Gerçekte, inkârı *bunun varolması olağan değildir* önermesi olan *bunun varolması olağandır* önermesi için muhakeme aynıdır. Bu, öteki önermelerde de, söz gelimi, gerekli ile ve imkânsızla ilgili önermelerde de aynı şekilde olur. Gerçekte bu, daha yukarda incelediğimiz önermelerdeki gibi olur; öbürü, insanı bahis konusu eden bu önermelerde *dir* (vardır) veya *değildir* (yoktur) fiilleri ekleniyordu. Burada da aynıyla *bunun varolması* ve

bunun varolmaması deyimleri sözün konusu rolünü oynarlar; *mümkündür* ve *olağandır* deyimleri eklenmişlerdir [ve yukardaki doğruya ve yanlışa taallûk eden *dir* (vardır) ve *değildir* (yoktur) fiillerinde olduğu gibi] bir şeyin imkânını ve imkânsızlığım belli ederler.

— I *Bunun varolmaması mümkündürün inkârı bunun varolması mümkün değildir* olmayıp, *bunun varolmaması mümkün değildir* olur. *Bunun varolması mümkündür*’ün inkârı, *bunun varolmaması mümkündür* değil, *bunun varolması mümkün değildir* olur. Bunun için burada *bunun varolması mümkündür* önermesiyle *bunun varolmaması mümkündür* önermesi arasında karşılıklı bir bağlaşma var gibidir. Gerçekte aynı şey *var* ve *yok* olabilir. Çünkü *bunun varolması mümkündür*, *bunun varolmaması mümkündür* gibi önermeler kendi aralarında çelişik değildir. Buna karşılık, *bunun varolması mümkündür* ve *bunun varolması mümkün değildir* önermeleri aynı zamanda aynı bir konu için asla doğru değildir; çünkü onlar karşıdırlar. *Bunun varolmaması mümkündür* ve *bunun varolmaması mümkün değildir* önermeleri de aynı konu için aynı zamanda gene asla doğru değildir.

Bunun gibi, *bunun varolması gereklidir*’in inkârı *bunun varolmaması gereklidir* olmayıp *bunun varolması gerekli değildir* olur. *Bunun varolmaması gereklidir*’in inkârı *bunun varolmaması gerekli değildir* oluyor. - Bunun

gibi, bunun varolması *imkânsızdır*'ın inkârı bunun varolmaması *imkânsızdır* değil; bunun varolması *imkânsız değildir* oluyor. Bunun varolmaması *imkânsızdır*'ın inkârı bunun varolmaması *imkânsız değildir* oluyor.]

Umumi olarak yukarda dediğimiz gibi, *bunun varolması*, *bunun varolmaması* deyimleri sözüün madde olarak ortaya konulmalıdır. Sözü edilen tasdik ve inkârı yapan kiplikler (modalités) e gelince: onları *bunun varolması*, *bunun varolmaması* deyimlerine eklemek gerekir.

Biz aşağıdaki çift önermeleri karşı önermeler olarak göz önünde tutmaktayız :

- [*Mümkündür.* - *Mümkün değildir.*
- Olağandır.* - *Olağan değildir.*
- İmkânsızdır.* - *İmkânsız değildir.*
- Gereklidir.* - *Gerekli değildir.*
- Doğrudur.* - *Doğru değildir.*]

13.

- Önermeler şu aşağıdaki şekilde düzenlenirse, ardardınca sıralanmalar da düzenli bir şekilde olur. Gerçekte, *bunun varolması mümkündür* önermesinden sonra *bunun varolması olağandır* önermesi gelir. Bu, birinci önerme ile karşılığı konulabilen bir önermedir. Tıpkı, *bunun varolması imkânsız değildir* ve *bunun varolması gerekli değildir* gibi. - *Bunun varolmaması mümkündür* veya *bunun varolmama-*

sı olağandır, önermesinden sonra bunun varolmaması gerekli değildir ve bunun varolmaması imkânsız değildir gelir. Bunun varolmaması mümkün değildir veya bunun varolması olağan değildir önermesinden sonra bunun varolmaması gereklidir ve bunun varolması imkânsızdır önermesi gelir. - Hasılı, bunun varolmaması mümkün değildir veya bunun varolmaması olağan değildir önermesinden sonra bunun varolması gereklidir ve bunun varolmaması imkânsızdır gelir.

Şimdi, dediklerimizi aşağıdaki tablo yardımıyla göz önünde tutalım:

(Birinci sıra)

- 1) *Bunun varolması mümkündür.*
- 2) *Bunun varolması olağandır.*
- 3) *Bunun varolması imkânsız değildir.*
- 4) *Bunun varolması gerekli değildir.*

(İkinci Sıra)

- 1) *Bunun varolmaması mümkündür.*
- 2) *Bunun varolmaması olağandır.*
- 3) *Bunun varolmaması imkânsız değildir.*
- 4) *Bunun varolmaması gerekli değildir.*

(Üçüncü sıra)

- 1) *Bunun varolması mümkün değildir.*
- 2) *Bunun varolması olağan değildir.*

- 3) *Bunun varolması imkânsızdır.*
- 4) *Bunun varolmaması gereklidir.*

(Dördüncü sıra)

- 1) *Bunun varolmaması mümkün değildir.*
- 2) *Bunun varolmaması olağan değildir.*
- 3) *Bunun varolmaması imkânsızdır.*
- 4) *Bunun varolması gereklidir.*

Bunun varolması imkânsızdır ve bunun varolması imkânsız değildir önermeleri, *bunun varolması mümkündür veya bunun varolmaması olağandır, bunun varolmaması mümkün değildir veya bunun varolması olağan değildir* önermeleri ardından gelirler. Bu ardınca me, çelişkilerden çelişkilere, fakat evritili r... Gerçekte, *bunun varolması mümkündür* önermesi ardınca *bunun varolması imkânsızdır* önermesinin inkârı; olumsuz olandan son- olumlu olan gelir. Çünkü *bunun varolması mümkün değildir* önermesi ardınca *bunun varolmaması imkânsızdır* önermesi gelir. Çünkü *bunun varolması imkânsızdır* önermesi olumlu, *bunun varolması imkânsız değildir* ise olumsuz bir önermedir.

Şimdi gereklilik kipi (pos) nin nasıl vü- t bulduğunu görmeliyiz. Denilecek ki bunun im anlattığımız yolda olmadığı açıktır, bu- da mümkünün ve olağanın çelişkilerinin ar- nca gelen, zıdlardır. Halbuki çelişikler bir-

birinden ayırırlar. Gerçekte, *bunun varolması gerekli değildir* önermesi *bunun varolmaması gereklidir* önermesinin inkârı değildir. Çünkü bu iki önermenin her ikisi de aynı konu için doğru olabilirler; çünkü bir şeyin varolmaması gerekli olduğu zaman varolması gerekli değildir. Gerekli olanın, öteki kiplerin ardınca sıralanma kaidelerine uymamasının sebebi zıd olarak beyan edilen *imkânsızdır*'ın *gereklidir*'e eşdeğerde olmasıdır. [Çünkü bir şeyin varolması imkânsızsa onun varolması değil, varolmaması gereklidir ve onun varolmaması imkânsızsa varolması gereklidir. Bundan, imkânsız ile imkânsız-olmayan modelleri, benzer bir şekilde mümkün ile mümkün-olmayan modelleri ardınca sıralanmış iseler, gerekli ile gerekli-olmayan modelleri için ardardınca sıralanışın zıd tarzda olması gerektiği sonucu çıkacaktır. Çünkü *gereklidir* ve *imkânsızdır*'ın özdeş anlamları değil, bizim dediğimiz gibi, ters mânaları vardır.]

Daha çok, gereklinin çelişkilerinin böyle olmalarının imkânsız olduğu müdafaa olunamayacak mı? Çünkü bir şeyin varolması gerekli olduğu zaman varolması da mümkündür. Yoksa, gerçekte bu, ardınca gelen inkâr olacaktır. Çünkü ya tasdik etmek, veya inkâr etmek icabeder. Demek o şey mümkün değilse imkânsızdır, ve böylece gerekli olarak varolması gereken bir şeyin varolması imkânsızdır; bu ise saçma olur. Öyleyse *bu*

nun varolması mümkündür önermesinden sonra *bunun varolması imkânsız değildir* önermesi gelir. Bu sonuncudan sonra da *bunun varolması gerekli değildir* önermesi gelir. Bundan da gerekli olarak varolmak zorunda olanın gerekli olarak varolmadığı sonucu çıkar; bu ise saçmadır. - Bundan başka, *bunun varolması mümkündür* önermesinden sonra ne *bunun varolması gereklidir*, ne de *bunun varolmaması gereklidir* önermeleri gelmez. Çünkü bu: *bunun varolması mümkündür* önermesinden iki imkân çıkar. Halbuki iki öteki önermeden her hangi biri doğru ise bu iki imkân ortadan kalkacaktır. Gerçekte, bir şey aynı zamanda olabilir de, olmayabilir de; ama onun varolması gerekliyse veya varolmaması gerekliyse o hem vâ, hem de yok olamayacaktır. O halde *bunun varolması mümkündür* önermesinden sonra *bunun varolmaması gerekli değildir* önermesi gelecektir. Çünkü bu: *bunun varolmaması gerekli değildir* önermesi *bunun varolması gereklidir* için de doğrudur. - Bundan başka, bu: *bunun varolmaması gerekli değildir* önermesi *bunun varolması mümkün değildir* önermesinden sonra gelen önermesinin çelişigidir. Çünkü bu sonuncudan sonra *bunun varolması imkânsızdır* ve inkârı *bunun varolmaması gerekli değildir* önermesi olan *bunun varolması gereklidir* önermeleri gelir. - Böylece çelişkilerin ardınca sıralanışları da bizim gösterdi-

ğimiz şekilde olur, ve böyle bir halden hiçbir imkânsızlık çıkmaz.

Bunun varolması gereklidir önermesi ardından *bunun varolması mümkündür*'ün gelip gelmediği akla gelebilir; yoksa, gerçekte ardından gelecek olan, çelişiktir; yani *bunun varolması mümkün değildir* önermesidir. Bunun çelişik olmadığı ileri sürülürse o zaman bunun, *bunun varolmaması mümkündür* önermesi olduğunu kabul etmek gerekecektir. Şu halde gerekli olarak varolana tatbik olunan bu iki önermenin ikisi de yanlıştır. - Bununla beraber, buna karşılık, aynı bir şey kesilebilir veya kesilmiyebilir; varolabilir veya olmuyabilir gibi geliyor. Öyle ki bundan gerekli olarak varolanın, olmaması mümkündür sonucu çıkacaktır. Bu ise yanlıştır. - Fakat varolabilenin, veya gezebilenin de güç halinde zıdlar olduğunun da daima doğru olmadığı açıktır. Bunun doğru olmadığı haller var. En başta, usluk (akli) bir şeyi olmıyan şu mümkünlerin sözü olduğu vakit, söz gelimi, ısıtmak gücüne, başka bir deyimle, usluk olmıyan bir güce sahibolan ateş gibi. Usluk güçler, güç halinde birçok sonuçları olan, yani zıd olan güçlerdir. Halbuki usluk olmıyan güçler hep bu halde olmazlar; demin dediğim gibi, ateşin hem ısıtması, hem de ısıtmaması mümkün değildir; ve her zaman iş halinde bulunan bütün öteki şeyler için de bu böyledir. Bununla be-

raber usluk olmıyan güclerden bazılarının da aynı zamanda zıdları olması da olabilir. Fakat biz bu sözleri, her gücün, hattâ aynı mümkün anlamına cevap verdikleri zaman bile zıdlar kabul etmediğini 'göstermek için söyledik. Öbür yandan da, bazı güçler ikircil mânada söylenirler. Gerçekte, *mümkün* mutlak bir terim değildir. Arasıra o, iş halinde olması yönünden gerçeği ifade eder; söz gelimi, bir adam geçekte gezdiği için gezebilir denildiğinde olduğu gibi. Ve umumi olarak bir şey, mümkün olması tasdik edilenin daha önceden iş halinde gerçekleşmiş bulunmasından ötürü mümkündür. Arasıra da o şeyin gerçekleşebileceğini ifade eder, söz gelimi: bir insanın gezebileceğinden ötürü gezebildiği söylenildiğinde olduğu gibi. Bu son türlü güc, hareket etmekte olan varlıklara aittir. Halbuki ilki hareketsiz varlıklarda da bulunabilir. Her iki halde de zaten gezen ve fiil halinde bulunan insan için olduğu kadar yalnız güc halinde bulunan insan için de böyle bir varlığın yürümesinin veya varolmamasının imkânsız olmadığını söylemek doğrudur. Halbuki böyle bir imkânı, mutlak bir gereklilik hakkında tasdik etmek doğru değildir. Onu öbür türlü gereklilik hakkında tasdik edebiliriz. - Sonuç: mademki bölümcül (le paticulier) den sonra bütüncül (l'universel) geliyor; öyleyse her mümkün için bu böyle olmasa da, gerekliden de mümkün çıkar.

Şüphe yok, gerekli ve gerekli-olmıyan, her şeyin, varolmalarının ve varolmamalarının ilkesidir. Bütün geri kalanlar bundan çıkmış gibi düşünülebilirler. Şu dediklerimiz açıkça gösterir ki gerekli olarak varolan iş halinde de vardır. Bunun sonucu olarak, öncesiz-sonrasız varlıkların önceliliği varsa, işin de gücünden önce olması gerekir. Bazı varlıkların, söz gelimi, ilk özler gibi, güçsüz fiili varsa, öbürlerinin de güçle birlikte fiili vardır. Onlar tabiatleri gereğince, önce; ama, zamana göre, sonradırlar; başkaları da hiçbir zaman fiil halinde değil, arık güç halindedirler.

14.

Mesele tasdikin, zıddının inkârda veya başka bir tasdikte olup olmadığını bilmekle ortaya konulur; *her insan âdildir* diyen önermenin zıddı *hiçbir insan âdil değildir*'midir, yoksa *her insan âdildir*'in zıddı, *her insan adaletsizdir* önermesi midir? Örnek olarak: *Kallias âdildir, Kallias âdil değildir, Kallias adaletsizdir*, önermelerini aldığımızda, bu önermelerin hangilerinin zıd olduklarını araştırmak gerekir.

Gerçekte, sesin çıkardığı sadalar zihninde gelip geçenlerle birlikte olup giderse zihinde zıd bir yüklemi olan hüküm, söz gelimi, *her insan âdildir* hükmü *her insan adaletsizdir*

hükmüne zıd olduğu gibi, zıd ise; söylenilen tasdikler için de gerekli olarak bunun böyle olması gerekir. Buna karşılık, zihinde, zıd olan zıd yüklemlili hüküm değilse, tasdika zıd olacak olan tasdik de değildir. Bu, beyan edilmiş olan inkâr olacaktır. Bunun sonucu olarak, yanlış hükme zıd olan doğru hükmün kendisi olduğunu incelemek gerekir: inkârın hükmü mü, yoksa olumlu olarak zıddı ortaya koyan hüküm mü?

Bir örnek alıyorum; işte: iyi hakkında iyi olduğunu söyleyen doğru bir hüküm; onun iyi olmadığını söyleyen yanlış başka bir hüküm. Sonra, bunlardan ayrı olarak kötü olduğunu söyleyen bir üçüncüsü daha. Bu son iki hükümden hangisi doğru olana zıddır? Tek bir zıd olduğuna göre bu iki hükümden hangisine göre orada zıdlık olacaktır? Zıd şeylere taallük etmeleriyle zıd hükümleri tanımlamak gerektiğine inanmak bir yanılmadır. Gerçekte, iyi için iyi olduğunu söylemek, kötü için de kötü olduğunu söylemek, şüphesiz bu, aynı ve tek bir hükmü beyan etmek ve hakikatı anlatmaktır. İsterse bu birçok veya tek bir hükme taallük etsin. Bununla beraber konular burada zıddırlar. - Hükümleri zıd yapan şey onların zıd konulara taallük etmeleri değil, daha çok aynı bir konu üzerinde zıd bulunmalarıdır.

Bir: *iyi iyidir*; bir de: *iyi iyi değildir* hükmünü ele alalım. İyiye ait olmıyan ve ait olmıyan her hangi bir başka yüklem bulunduğunu da kabul edelim. Bu şartlar içinde doğru hükme zıd olarak ne konuya ait olmıyanı konuya yükliyen hükümler, ne de ona ait olanı ona yüklemeyi red eder hükümler ortaya konulamıyacaklardır. (Gerçekte, her iki halde de hükümler, kendisine ait olmıyanı konuya yükliyenleri de, kendisine ait olanı konuya yüklemiyenleri de, hepsi sonsuz sayıda olacaklardır). - Gerçekte ancak kendisinde yanlış bulunan hükümler zıd olacaklardır. Öyleyse böylesine hükümlerin kaynağı oluşlara (geneseis) elverişli şeylerdir; oluşurlar, karşılarda vâki' olduğundan yanlış için de bu böyledir.

Bu böyle olmakla, iyi hem iyi, hem de kötü olmıyandır. Bu taayünlerden birincisi öz yönünden ona ait değildir; ikincisi de yalnız ilinti olarak ona aittir. Çünkü onun kötü olmıyan olması ilintilik yönündendir. Fakat doğru hüküm, bir konunun doğrudan doğruya özüne taallük ettiği zaman daha doğru ise; yanlış hüküm de o zaman daha yanlıştır. Öyleyse *iyi iyi değildir* hükmü öz yönünden iyiye ait olan bir şeye taallük etmesiyle yanlış hükümdür; halbuki *iyi kötüdür* hükmü ilinti yönünden iyiye ait olana taallük etmektedir. Bundan: iyinin inkârını anlatan hükmün iyinin

zıddını anlatmadan daha yanlış olacağı sonucu çıkar. Fakat en büyük yanlış, her hangi bir konu üzerinde, hakikate zıd olan hükmü teşkil etmekten ibarettir; çünkü zıdlar aynı bir cinsde en çok farklı olan ne varsa, onlardır. Öyleyse iki hükümden biri doğru hükme zıd ise ve inkârı ifade eden hüküm daha zıd ise arık olarak zıd olacak olanın bu sonuncu olduğu apaçıktır. *İyi kötüdür* hükmüne gelince: gerçekte, bu bir hükümler birleşmesinden başka bir şey değildir. Çünkü, şüphe yok, aynı zamanda *iyi, kötü değildir'i* kasdetmek gereklidir.

Bundan başka, hattâ öbür hallerde bile, ancak nesnelerin benzer şekilde bulunmaları doğru ise o zaman bizi ilgilendiren halde de dediğimizin doğruluğu gerçekleşmiş gibi görülebilecektir. Çünkü ya her yerde zıdlık inkârda bulunuyor, ya hiçbir yerde. Öyleyse zıdları olmıyan terimler için yanlış hüküm, doğrunun zıddı olandır: söz gelimi, insanın insan olmadığını hükmetmek yanlış bir hüküm vermektedir. Bu inkârlar zıd olduktan sonra öbür inkârlar da zıdırlar.

Üstelik, iyyinin iyi olduğunu hükmetmek, iyi olmıyanın iyi olmadığım hükmetmek demek olur iyyinin iyi olmadığım hükmetmek ise iyi-olmıyanın iyi olduğunu da hükmetmektir. Şu halde doğru bir hüküm olan *iyi-olmıyan*

iyi değildir'in zıddı ne olacak? Şüphesiz, *iyi-olmıyan kötüdür* hükmü olmayacak. Çünkü o da pekâlâ, doğru olabilir. Halbuki doğru bir hüküm hiçbir zaman doğru bir hükme zıd olamaz; gerçekte, *iyi-olmıyan* bir şeyin kötü olduğu da olabildiğinden bundan iki hükmün aynı zamanda doğru olabildikleri sonucu çıkar. *İyi-olmıyan kötü değildir* hükmü de daha doğru veya daha yanlış değildir. Çünkü bu taayyünler birlikte varolabildiklerinden bu hüküm de doğru olabilir Öyleyse *İyi-olmıyan iyi değildir*'in zıddının gerçekte, yanlış bir hüküm olan *iyi-olmıyan iyidir* olması kalıyor. *İyi iyi değildir* hükmünün *iyi iyidir* hükmünün zıddı olduğunu ortaya koymaya da böyle erişilmiş olur.

Hattâ olumlu olanı bütüncül olarak alsak da açıkça hiçbir fark olmayacaktır; o zaman onun zıddı olumsuz bütüncül olacaktır. Söz gelimi, *her iyi olan iyidir*'i anlatan hükmün zıddı *iyi olan hiçbir bir şey iyi değildir* hükmü olacaktır. Gerçekte, *iyi iyidir* hükmü *iyi bütüncül* olarak alınmışsa iyi olanın iyi olduğunu anlatan hükmün özdeşidir ve bu sonuncu hiçbir suretle *iyi olan iyidir* hükmünden farklı değildir. Aynı düşünce *iyi-olmıyana taallük* eden hükümler için de ileri sürülebilir.

Öyleyse bunlar hüküm için böyle olursa ve söylenen tasdikler ve inkârlar zihinde olan-

ların işaretleri iseler tasdikın zıddının bütün-
cül olarak alman aynı konuya taallûk eden
inkâr olduğu apaçıktır. Böylece *her iyi olan
iyidir veya her insan iyidir* önermelerinin zıd-
ları *iyi olan hiçbir şey iyi değildir veya hiçbir
insan iyi değildir*; çelişkileri ise: *bazı iyi, iyi
değildir veya bazı insan iyi değildir* olur.

[Ne doğru bir hükmün, ne de doğru bir
önermenin başka doğru bir hükme, başka doğ-
ru bir önermeye zıd olmadığı da apaçıktır.
Gerçekte, zıd önermeler karşılara taallûk eden-
lerdir; halbuki doğru önermeler aynı zaman-
da doğru olabilirler. Öyleyse zıdlar aynı zaman-
da aynı bir konuya ait olamazlar.]

